
КИТАЙ ТА ЙОГО СУСІДИ

МЕТАФОРИ МІЖПЕРСОНАЛЬНИХ СТОСУНКІВ У КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ОБРАЗУ КИТАЮ У В'ЄТНАМСЬКОМУ МЕДІА-ДИСКУРСІ

В. А. Мусійчук

В'єтнам та Китай мають тривалу традицію міждержавного сусідства, яке з часом якісно змінювалось кардинально – від найближчої дружби та братерства до запеклої ворожнечі. Неоднозначними відносинами між цими двома країнами залишаються й нині. Тому дослідження сприйняття сусідньої держави В'єтнамом є актуальним. Медіа як відображають певне узагальнене суспільне бачення, так і впливають на його формування, тому вибір саме цього матеріалу не випадковий.

З метою аналізу концепту КИТАЙ у в'єтнамському медіа-дискурсі пропонується розгляд метафор міжперсональних відносин, а саме сусідства, братерства, партнерства, дружби та ворожнечі. Адже, як зазначав Дж. Лакофф, на концептуальному рівні образи держав часто персоніфікуються і на них відповідно переносяться ознаки міжперсональних відносин, таким чином, формується сприйняття країн як дружніх, сусідніх, ворожих тощо [Lakoff 2004, 69].

Аналіз концептуальної метафори при інтерпретації медіа-текстів є одним із дієвих методів для об'єктивного вирішення поставленого завдання. Методологічно це дослідження ґрунтується на теорії концептуальної метафори Дж. Лакоффа та М. Джонсона [Lakoff, Johnson 1980], а також на семантико-когнітивному аналізі, поєднаному з міждисциплінарними підходами аналізу медіа-дискурсу Г. Яворської та О. Богомолова [Яворська, Богомолів 2010].

Крім аналізу власне концептуальних метафор у медіа-дискурсі, з'ясуємо також традиційне уявлення в'єтнамців про те, що таке братерство, сусідство, дружба та ворожнеча. Для цього звернімося до народної мудрості. Сенси, закладені у фразеології, належать до фонових знань народу і так чи інакше впливають на сприйняття і переосмислення нових понять.

Братерство належить до сфери родинних відносин, а в'єтнамська народна мудрість вчить поважати й турбуватися про всіх членів родини: *chị ngã, em nâng* (старша сестра впала, молодша підтримує); *anh em như chân tay* (брати мов руки-ноги). У тому числі, підтримувати й далеких родичів: *máu loãng còn hơn nước lã* (розбавлена кров краще сирої води); *họ chín đời còn hơn người dung* (спорідненість у дев'ятому коліні краще сторонньої людини). У в'єтнамських пареміях застосовуються сварки між рідними: *anh em chém nhau bằng xóng, không ai chém nhau bằng lưỡi* (брати б'ються рукояттю, а не лезом). Давня мудрість вчить, що при суперечках між братами краще використовувати рукоять ножа, щоб випустити пару, але не використовувати лезо ножа, щоб убити один одного насправді.

У період розквіту дружніх стосунків між СРВ та КНР у медіа в основному спостерігаємо епітети “братній”, “рідний”, а не “сусідній”. У період же охолодження

відносин, навпаки, родинні епітети зникають. У сучасних медіа родинні епітети на позначення Китаю часто вживають з метою дорікання сусідній державі, що останнім часом поводить себе не по-братськи та не по-товариськи: *Trung Quốc-Việt Nam quan hệ đồng chí anh em hay quan hệ thiên tử phụ dung?* (Китай – В'єтнам – відносини товаришів і братів чи імператора і васала?); *Việt Nam không phải là “đàn em” của Trung Quốc* (В'єтнам – це не “молодший брат” Китаю).

Сусідство – це стосунки між людьми, що живуть поруч. Причому цей тип між-персональних відносин традиційно протиставляється сімейним стосункам. Якщо відносини в родині – це відносини між “своїми”, то відносини між сусідами – це стосунки “свій – чужий”. За в'єтнамською традицією в суперечності “свій – чужий” завжди треба ставати на свою сторону, що підтверджується низкою прислів'їв: *chim không đánh chim cùng một tổ, trâu một chuồng trâu có húc nhau* (птахи не б'ють птаха зі своєї зграї, воли з одного стійла не б'ються); *khôn ngoan đối đáp người ngoài gà cùng một mẹ chớ hoài đá nhau* (розумний відповідь чужаку, кури від однієї матері не б'ються).

Однак добрі сусідські відносини також цінуються та заохочуються у традиційній в'єтнамській культурі, що, зокрема, можна побачити в низці прислів'їв: *Bà con ở xa không bằng lân la xóm giềng* (Краще сусіди поблизу, ніж родичі далеко); *Bán anh em xa, mua láng giềng gần* (Продай далеких родичів – купи близьких сусідів); *Hàng xóm tắt lửa tối đèn có nhau* (Сусід погасить вогонь – обом темно); *Dâu dữ mất họ, chó dữ mất láng giềng* (Через злу невістку втратиш родину, через злого собаку втратиш сусідів). Ці в'єтнамські прислів'я підкреслюють важливе значення сусідів.

У традиційному в'єтнамському світобаченні “сім'я – село – держава” можна простежити концепт сусідства в ланці “села”, в якому люди намагалися жити дружно й злагоджено. Однак сприймання сусідів як “чужих” зумовлювалося прагненням незалежності від них: *Bán chạy khỏi lạy láng giềng* (Як торгівля йде добре, то не треба йти на поклон до сусідів).

Зважаючи на особливість сприйняття сусідства як чужого, зрозуміло, чому медійної критики зазнала промова очільника КНР Сі Цзінь Піна під час візиту до В'єтнаму у 2015 р., в якій він неодноразово наголошував на добросусідських відносинах між державами. Сам термін “сусід” у цій промові у в'єтнамських медіа викликав бурхливу дискусію.

Крім того, сусідство з КНР сприймається як тягар, про що говорять, наприклад, такі заголовки у в'єтнамських ЗМІ: *Cùng là láng giềng Trung Quốc, Bhutan hạnh phúc còn Việt Nam thì sao?* (Чому, так само будучи сусідом Китаю, Бутан, однак, щасливіший за В'єтнам?), *Hãy chấm dứt ảo tưởng “Mua láng giềng gần”!* (Припинить тішити себе ілюзією “купити близьких сусідів”!).

В офіційних заявах СРВ щодо порушення Китаєм в'єтнамського суверенітету неправомірними діями на островах Південно-Китайського моря часто трапляється фраза, що такі дії КНР “негативно впливають на сусідські відносини між державами”. А заяви про те, що Китай зобов'язався не здійснювати агресію проти сусідів (*Trung Quốc cam kết không xâm lược láng giềng*), лише підкреслюють відчужене ставлення.

Серед “16 золотих ієрогліфів” (прийнята лідерами двох компартій у 1999 р. Директива, що визначала побудову стабільних та довготривалих, орієнтованих на майбутнє відносин добросусідства і всебічної співпраці: *Láng giềng hữu nghị, Hợp tác toàn diện, Ổn định lâu dài, Hướng tới tương lai*), що визначали відносини між

КНР та СРВ, першими стоять слова *дружні сусіди*. Директива “4 добре” (*Добрі сусіди, добрі друзі, добрі товариші та добрі партнери – Láng giềng tốt, Bạn bè tốt, Đồng chí tốt, Đối tác tốt*) так само починається зі слів *добрі сусіди*. Можна припустити, що такі лозунги спричиняють сприйняття Китаю як чужого. На противагу цьому розвивається теза про родину АСЕАН, що явно виказує прагнення В’єтнаму до більш близьких стосунків саме з країнами цього альянсу: *Khi Việt Nam là thành viên của gia đình ASEAN (Коли В’єтнам – це член сім’ї АСЕАН); Hành trình 20 năm VN hội nhập ngôi nhà chung ASEAN (Двадцятилітня мандрівка інтеграції В’єтнаму у спільний дім АСЕАН; cùng hướng tới một tương lai tốt đẹp hơn của đại gia đình Đông Nam Á (разом прямують до кращого майбутнього великої родини Південно-Східної Азії).*

Дружба та партнерство беруть свій початок з почуття солідарності й колективізму, що притаманні в’єтнамському характеру. Об’єднання заради спільної мети дозволяє отримати кращий результат: *một cây làm chẳng lên non, ba cây chụm lại nên hòn núi cao (з одного дерева і горбочка не складеш, а три дерева разом – то вже висока гора); cả bè hơn sáu nứa (ціла в’язанка краща від однієї палиці); ngựa chạy có bầy, chim bay có bạn (кінь біжить у табуні, птах летить із другом).*

На перший погляд здається, що дружба – це універсальне людське поняття. Але, як доводять дослідження, наповнення цього поняття в різних культурах виявляється неоднаковим¹. Для того щоб зрозуміти, що на ментальному рівні означає для в’єтнамця дружити і бути другом, звернемось до скарбниці народної мудрості: *bạn bè là nghĩa tương tri, sao cho sau trước một bề mới nên (друзі добре знають один одного, як з одного боку візьмуться, то подолають).* Отже, друзі повинні добре один одного знати й розуміти та братися до справи з однаковим баченням. До вибору друзів треба підходити розважливо: *chọn bạn mà chơi, chọn nơi mà ở (вибирай друга, з ким дружити, вибирай місце, де жити).* Адже, як кажуть в Україні, *з ким поведешся, від того й наберешся*, а у В’єтнамі говорять: *gần mực thì đen, gần đèn thì sáng (біля чорнила – чорний, поруч з лампою – світлий).* Завдяки друзям можна багато чого добитися в житті: *giàu vì bạn, sang vì vợ (багатий через друзів, славний через дружину).*

У друзів можна повчитися, а тому варто дружити з розумними людьми: *học thầy không tày học bạn (краще вчитися у друга, ніж у вчителя); đờc kẻ thù khôn hơn đờc người bạn đại (краще мати розумного ворога, ніж дурного друга); cho nhau vàng không bằng trở đàng đi buôn (краще показати дорогу в торгівлю, ніж дати золота).* Друзі мають бути рівними за здібностями: *thua thầy một vạn không bằng kém bạn một ly (краще відставати від учителя в десять тисяч разів, ніж відставати від друга на міліметр).* Однак навіть із друзями треба бути обережним: *Tin bọm mất bò, tin bạn mất vợ năm so một mình (повіриши розбійнику – втрапиши корову, повіриши другові – втрапиши дружину, лежатимеш сам).*

Щодо сприйняття КНР як дружньої країни, то тут треба розрізнити два поняття – звичайної дружби (вираженої лексемами *bạn, bạn bè, hữu nghị*) та товаришування, що побутувало між країнами соцтабору (виражене лексемою *đồng chí – товариші*). У сучасних медіа слово *товариші* трапляється дедалі рідше: “*Tinh thần đồng chí*” *Việt-Trung và Biển Đông (В’єтнамсько-китайський “товариський дух” та Південно-Китайське море); Cái gọi là vừa là đồng chí vừa là anh em (Так зване товаришування і братерство).*

¹ Див., напр., аналіз моделей дружби в російській, японській та англійській традиціях [Вежбицкая 2001].

Лексема *hữu nghị* (дружба, дружній) частіше вживається для позначення офіційних дружніх стосунків: *Gặp gỡ hữu nghị nhân dân Việt Nam – Trung Quốc* (Дружня зустріч народів В'єтнаму та Китаю); *Đoàn đại biểu hữu nghị Đảng Cộng sản Trung Quốc thăm VN* (Дружня делегація Компартії Китаю відвідала В'єтнам); *Phát triển quan hệ hợp tác hữu nghị Việt Nam – Trung Quốc vì hòa bình, ổn định và phồn vinh* (Розвиток в'єтнамсько-китайської дружньої співпраці заради миру, стабільності та процвітання).

Лексеми *bạn, bạn bè* (друг, друзі) більш персоніфіковані, тому вживаються як з позитивною, так і з негативною конотацією: *Trung Quốc có thể là bạn tốt với Việt Nam không?* (Чи може Китай бути добрим другом В'єтнаму?); *Biển Đông khiến Trung Quốc mất bạn bè Đông Nam Á* (Південно-Китайське море спричиняє до втрати Китаєм друзів у Південно-Східній Азії); *Trung Quốc lấy đầu chính nghĩa mà đòi 'bạn bè'* (Де китайська справедливість, щоб вимагати "дружби"); *Trung Quốc mất dần bạn bè* (Китай поступово втрачає друзів).

Партнерство – це більш новітнє поняття, слово *partner* (đối tác) навіть увійшло до словника неологізмів, що був укладений на лексичному матеріалі, термін появи якого датується приблизно 1985–2000 рр. У словнику цей неологізм трактується так: "партнер – людина, сторона, що є об'єктом співпраці (в роботі)" [Từ điển từ mới tiếng Việt 2008]. Примітка щодо використання цього поняття саме для робочих відносин є важливою. Адже, на відміну від української мови, де слово *partner* має ширше значення (напр., партнер у танці, у спорті), у в'єтнамській воно використовується лише для ділових стосунків між людьми, колективами, державами. В'єтнамське слово *partner* складається з двох кореневих основ: *đổi* – симетричний, протилежний; *tác* – створювати, діяти. Тобто тут закладене поняття "діяти симетрично".

У в'єтнамському політичному дискурсі слова *partner* та *partnerство* на адресу КНР часто лунають в офіційних заявах та промовах: *Thúc đẩy quan hệ đối tác hợp tác chiến lược toàn diện Việt Nam – Trung Quốc* (Стимулювати відносини всебічного стратегічного партнерства і співпраці між В'єтнамом та Китаєм); *Trung Quốc là đối tác thương mại lớn nhất của Việt Nam* (Китай – найбільший торговельний партнер В'єтнаму); *Việt Nam là đối tác thương mại lớn nhất trong ASEAN của Trung Quốc* (В'єтнам – найбільший торговельний партнер Китаю в АСЕАН); *Việt Nam coi trọng tình hữu nghị và quan hệ đối tác hợp tác chiến lược Việt Nam – Trung Quốc* (В'єтнам поважає дружбу та відносини стратегічного партнерства між В'єтнамом та Китаєм).

Осмислення поняття ворожості пов'язане з історичною долею в'єтнамського народу, який постійно мав боротися проти іноземної експансії: Китай, Чампа, Маньчжурія, Франція, Японія, США. Близькі сусіди і далекі країни весь час хотіли підкорити цей народ. Майже вся історія В'єтнаму – це історія війн, варто згадати, що лише китайське панування тривало ціле тисячоліття. За підрахунками Фан Хюї Ле, загальна тривалість протистояння в'єтнамського народу іноземній експансії становить дванадцять століть (взято до уваги період історії з III тис. до н. е. по XX ст. н. е.), тобто більшу частину існування в'єтнамської нації [наведено за: Bảo tồn 2010, 53]. Тому поняття ворожості у в'єтнамській фразеології протиставляється почуттю патріотизму та героїзму: *giặc đến nhà đàn bà phải đánh* (ворог прийшов, то й жінки мають битися); *không đội trời chung* (не носити спільне небо), тобто бути непримиренним з ворогом. Засуджуються дії, що потурають ворогам: *nói giáo cho giặc* (зв'язати списи для ворога), тобто допомагати

ворогу; *gánh vàng đi đổ sông Ngô* (скинути золото в річці царства У), тобто сприяти царству У, що було однією з ворожих китайських держав часів Трицарства.

У в'єтнамському медіа-дискурсі конфронтація з КНР інколи виражена прямо з використанням лексем *ворог*, *ворожий* (*kẻ thù*, *thù địch*): *Vì sao giới cầm quyền Trung Quốc thù địch Việt Nam* (Чому влада Китаю ворожа до В'єтнаму); *Kẻ thù vĩnh viễn của Việt Nam là Trung Quốc* (Вічний ворог В'єтнаму – Китаю); *Trung Quốc có nguy cơ thành kẻ thù chung của thế giới* (Є загроза, що Китай стане спільним ворогом для світу). Часто протистояння між цими двома країнами виражене опосередковано через інші лексеми: *Chiến tranh lạnh với Trung Quốc sắp đến?* (Скоро почнеться холодна війна з Китаєм?); *Việt Nam cân nhắc chiến lược mới đối phó với Trung Quốc* (В'єтнам обдумує нову стратегію протистояння Китаю); *Nhật Bản đề nghị Việt Nam liên minh để đối phó với Trung Quốc* (Японія пропонує В'єтнаму союз для протистояння Китаю).

Спираючись на традиційні уявлення в'єтнамців, можна зобразити приблизну шкалу близькості відносин від найближчих до найдальших: родичі – друзі – сусіди – партнери – вороги. Отже, делегуючи такі відносини на міждержавні стосунки, можна оцінити вимір цих взаємин.

Що стосується офіційного дискурсу, то сучасний В'єтнам веде політику встановлення дружніх стосунків з усіма країнами. В офіційних документах стосовно зовнішньої політики можна знайти слова про те, що В'єтнам “хоче дружити”, “готовий дружити”, “друг і партнер, вартий довіри” тощо. Однак у суспільному медійному дискурсі можна знайти різні метафори щодо міждержавних відносин, у т. ч. між СРВ та КНР.

Зважаючи на історичні переходи сприйняття КНР між двома полюсами – від рідного до ворожого, – цікаво дослідити, яка ж думка переважає зараз. Ми дослідили частотні слововживання, що йдуть поруч зі словом “Китай” у в'єтнамському медіа-дискурсі, і виявили такі особливості. Серед найчастіших колокацій з евалюативним забарвленням – *протистояти / проти Китаю* (*chống Trung Quốc*), що трапляється 4877 разів із загальної кількості 68294 слововживань з лексемою *Китай* (*Trung Quốc*)². Чому ж виникає потреба протистояння? Тому що інші колокації малюють образ Китаю-завойовника: *Китай захоплює / займає* (*Trung Quốc chiếm*) – вжито 2857 разів, *здійснює агресію, заволодіває, захоплює, окупує, нападає, вторгається* (*xâm lược, lấn chiếm, xâm chiếm, chiếm đóng, tấn công, xâm lăng*), а також *стріляє* (*bắn*) – відповідно, 896, 726, 616, 595, 995, 555 та 1436 разів. Прямо зазначено, що *Китай – це ворог* (*Trung Quốc là kẻ thù*) – 206 разів, *Китай – це загроза* (*Trung Quốc là mối đe dọa*) – 174 рази. Цій загрозі необхідно *протистояти* (*chống*) – вжито 4877 разів, *протестувати* (*phản đối*) – 3509 разів, *вторгатися* (*xâm lược*) – 547 разів, *закликати* (*kêu gọi*) – 686 разів, *викривати* (*tố cáo*) – 346 разів, *засуджувати* (*lên án*) – 266 разів, *стримувати* (*kiềm chế*) – 134 рази.

Натомість позитивна оцінка образу Китаю виражена такими колокаціями: *Китай – це партнер* (*Trung Quốc là đối tác*) – трапляється 86 разів, *Китай – це друг* (*Trung Quốc là bạn*) – 60 разів. Колокати *сусід* (*láng giềng, hàng xóm*), *брат* (*anh*) у досліджуваному корпусі не є частотними.

Висновки. Враховуючи складність та змінну полярність історичних зносин між В'єтнамом та Китаєм, вважаємо, що вищенаведений аналіз концептуальних

² Тут і нижче частота слововживань та колокації підраховані засобами платформи Scetch Engine (<https://www.sketchengine.co.uk/>) на матеріалі в'єтнамського корпусу текстів (Vietnamese Web Corpus), зібраних з інтернет-джерел у 2010 р.

метафор є одним із засобів, що відкриває завісу світобачення, яке зашифроване в мові. Сучасне суспільство живе в інформаційному просторі, а отже, ЗМІ як засіб вираження суспільної думки й одночасно як фактор маніпуляції суспільною думкою є важливим джерелом для дослідження сприйняття Китаю в сучасному В'єтнамі. Тому вивчення системності метафоричних переносів у рамках різних сфер дозволило розкрити концепт КИТАЙ у в'єтнамському медіа-дискурсі.

Розглянуті концептуальні метафори КИТАЙ – ДРУГ, КИТАЙ – БРАТ, КИТАЙ – СУСІД, КИТАЙ – ПАРТНЕР та КИТАЙ – ВОРОГ є прикладами метафор персоніфікації, що репрезентують міжперсональні стосунки. Результат проведеного аналізу дає не лише фіксацію сучасних уявлень в'єтнамців про Китай, а й інструмент для соціального прогнозування.

ЛІТЕРАТУРА

Вежбицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов. Москва, 2001.

Яворська Г. М., Богомолов О. В. Непевний об'єкт бажання: Європа в українському політичному дискурсі. Київ, 2010.

Bảo tồn, làm giàu và phát huy các giá trị văn hóa truyền thống Việt Nam trong đổi mới và hội nhập / Ngô Đức Thịnh chủ biên. Hà Nội: Khoa học xã hội, 2010.

Lakoff G. Don't think of an Elephant! Know Your Values and Frame the Debate: The Essential Guide for progressives. Vermont, 2004.

Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. Chicago – London. 1980.

Từ điển từ mới tiếng Việt / Chu Bích Thu chủ biên. Viện ngôn ngữ học. TP HCM, 2008.

Vietnamese Web Corpus. – Режим доступу: <https://www.sketchengine.co.uk>